

okazuje się raz jeszcze przede wszystkim pozytywistą. J. Suberville mówi przy definicji rodzaju literackiego nie o prawach, lecz — w duchu klasycznym — o regulach.

Po przedstawieniu ogólnej problematyki genologicznej, zgodnie ze stanowiskiem F. Brunetièrea' — omawia autor w ramach poezji rodzaj epicki, ograniczając się do różnych odmian eposu i wskazując na jego rozwój. Obok epiki stawia lirykę, dramat i rodzaj dydaktyczny, zawsze przy omawianiu gatunków wskazując na okresy ich rozwoju i upadku, na ich wewnętrzne przemiany. Proza obejmuje: historię, wymowę, powieść, prozę dydaktyczną i epistolarną. Niebezpieczeństwo mariażu w systemie teoretycznym też filologiczno-klasycznych i też pozytywistycznych ujawnia się niekonsekwencją, jaką stanowi wprowadzenie w pole widzenia genologii literackiej gatunków twórczości praktycznej wobec zastrzeżenia się przeciw ich prawowitości na gruncie teorii literatury. Wyrazem wynikającej stąd nieporadności jest np. podkreślenie *expressis verbis*, że ściśle rzecz biorąc, list nie jest rodzajem literackim przy równoczesnym wprowadzeniu go w orbitę genologii literackiej w dwóch jego typach czy formach: listu, którego powstaniu patronują względy artystyczne, i listu fikcyjnego, takiego, z jakich się składa np. *Nova Heloiza*.

Trudno podejmować dyskusję z podstawowymi założeniami książki Abbé C. Vincenta. Jednak rezygnując z wykazywania zbytnich uproszczeń w ujęciu samego przedmiotu, nie sposób nie podkreślić jej przystępności, a w konsekwencji jej zasług w popularyzacji w ciągu niemal pół wieku zagadnień genologii.

Stefania Skwarczyńska

Jean Suberville, *THEORIE DE L'ART ET DES GENRES LITTÉRAIRES*, Paris 1948, ss. 466. Les Éditions de l'École.

Pokaźna książka J. Suberville'a, w polowie bezpośrednio poświęcona teorii ro-

dzajów literackich, tym nas szczególnie interesuje, że jest zaadresowana do starszej młodzieży szkół średnich, do nauczycielstwa i do szerszych kręgów czytelnich. Dzięki temu ujawnia nam rozmiar, iście imponujący, wiedzy w zakresie genologii, który — w myśl jej autora — winien należeć do intelektualnego wyposażenia francuskiej inteligencji. Na mocy takiej książki lepiej rozumiemy społeczną chłonność we Francji żywego ruchu w zakresie nauki o literaturze, w zakresie teorii i metodologii badań literackich.

Adres społeczny dzieła J. Suberville'a, autora wcześniejszej *Histoire et théorie de la versification française*, warunkuje charakter jego wykładu i — w wielkiej mierze — jego zawartość. Autor dba o przejrzystość układu, warunek łatwej percepcji trudnych treści, operuje orzeczeniami dążąc do ich zamknięcia w definicjach, unika hipotez, nie rozacza problematyki poszczególnych zagadnień, a jeśli ją markuje, to w tym celu, aby kwestie dyskusyjne rozstrzygnąć zgodnie ze swoimi podstawowymi założeniami.

U podstaw teorii sztuki i teorii rodzajów literackich J. Suberville'a leżą orientacje i tezy poetyki tradycyjnej. Składają się na nie zasadnicze orientacje poetyki francuskiego klasycyzmu w powiązaniu z tezami i horyzontami dorobku myślowego pozytywistycznej teorii literatury. Problematyka, tezy i hipotezy późniejszej teorii literatury w różnorodności jej kierunków wnikają w system J. Suberville'a w tej mierze, w jakiej dają się wchłonąć przez podstawowe orientacje i uzgodnić z ich orzeczeniami. Materiał literacki, którym autor operuje w dowodzeniach i egzemplifikacji, obejmuje w zasadzie całą literaturę powszechną, ze szczególnie bogatym uwzględnieniem literatury francuskiej, docierając swoim zasięgiem do czasów najnowszych.

Nie dziwimy się ciążeniu zasad estetyki i poetyki francuskiego klasycyzmu

na systemie teorii sztuki i teorii rodzajów literackich J. Suberville'a, podobnie jak na myśli wielu innych współczesnych francuskich estetyków i teoretyków literatury. Klasyccyzm dla Francuzów to przede wszystkim wielki dorobek francuskiej kultury narodowej, który — także z tego względu — podejmują, pielęgnują i unowocześniają. Rzecz ma się nieco podobnie z pozytywistycznym dorobkiem teorii i metodologii literackiej, który — chociaż swymi korzeniami tkwi w Anglii — przecież, dzięki potężnemu wkładowi H. Taine'a i F. Brunetière'a, zawdzięcza najwięcej Francji.

Dzieło J. Suberville'a składa się z dwóch równorzędnych ksiąg; pierwsza poświęcona jest sztuce literackiej („L'Art littéraire”), druga rodzajom literackim („Les Genres littéraires”). Charakter jedności i ciągłości gwarantuje mu to, że — mimo równorzędności — księga pierwsza stanowi naturalny wstęp do księgi drugiej, ustalając dla niej podstawowe pojęcia i formułując jej ogólne założenia. Kolejno ustala ona pojęcie literatury, piękna i sztuki, omawia władze duchowe czynne w twórczości literackiej, zajmuje się zawartością dzieła literackiego i jego formą, czyli — jak powiada autor — stylem.

Szczególnie w swych konsekwencjach doniosłe dla ujęcia genologii jest określenie literatury i wskazanie obszaru zainteresowań badawczych historii literatury. Autor pojmuje sztukę literacką według tradycji filologiczno-klasycznej jako „ogół dzieł, w których umysł ludzki wypowiada się w sposób artystyczny”, zaznaczając — zgodnie z poglądami pozytywistycznymi — że literatura „jest wyrazem społeczeństwa, wiernym zwierciadłem myśli i uczuć narodu, epoki, określonej cywilizacji”. Podkreśla wreszcie — teren nowszej myśli — że „jest ona jednym z najbardziej uderzających znaków dominacji człowieka w świecie, który interpretuje i przekształca przez niewyczerpalną grę ludzkiego umysłu” (s. 9).

Obok dzieł sztuki literackiej, czyli dzieł, których celem jest wyrażenie piękna, stają dzieła literackie nie należące ze swej natury do sztuki literackiej „ze względu na odmienność swego celu i treści”, ale które należą do literatury przez zalety „wyobraźni, uczuciowości i wyrazu”, które stają się literackimi dzięki swojej formie (np. G. L. Buffon, *Histoire naturelle* (s. 28)).

To dopuszczenie w ramy literatury dzieł piśmiennictwa o artystycznych zaletach formy prowadzi autora w dziedzinie genologii do zasadniczego ujęcia rodzajów literackich w dwa działy: poezji i prozy, które urastają do znaczenia jakichś „nadrodzajów”. Jest to podział o metryce antycznej, uświęcony przez francuski klasycyzm. Zasadniczym wyróżnikiem pomiędzy poezją a prozą jest czynnik formalny; tu mowa wiazana, tam mowa niewiązana, zresztą w tradycyjnym określeniu. Ale, naturalnie, takie założenie, stając w poprzek poglądom wywalczonym jeszcze przez poetykę mieszczańską końca XVIII wieku, prowadzi do pewnych niekonsekwencji czy też do ustępstw od rygoryzmu czolowego podziału. Napór w XVIII w. realistycznej prozy na gatunki dotąd strojne wierszem wykształcił nowe ich odmiany, trudne do odrzucenia z ram poetyki; w rezultacie dramat mieszczański stanął obok tragedii klasycznej w obrębie rodzaju dramatycznego, przynależnego tradycyjnie do poezji. Równocześnie o miejsce w poetyce dopomniały się wówczas takie dotąd lekceważone gatunki, jak powieść, opowiadanie, nowela. Nad wyznacznikiem formalnym poezji i prozy wziął górę wyznacznik nowy: artystycznej fikcji lub jej braku. Z tym zwycięskim faktem nie mógł się nie liczyć J. Suberville mimo wierności dla orientacji klasycznej. Toteż nie upiera się przy trafności swego podziału, tłumacząc jego niedoskonałość zarówno chwiejnością pojęć genologicznych, jak i zamieszaniem, jaki w jasny, teoretyczny obraz wprowadziła żywa literatura, zacierając

ostre granice pomiędzy gatunkami, wykazując ewolucję i krzyżowanie się gatunków, przerzucając w nowszych czasach epopeę w formę prozaiczną.

W rezultacie u J. Suberville'a „nadrodzaj”: poezja obejmuje rodzaje: epiczny, dramatyczny, dydaktyczny i liryczny; „nadrodzaj”: proza obejmuje rodzaj dydaktyczny (gatunki wypowiedzi nauczającej, gatunki krytyki i dziennikarstwa), epistolarny, oratorski, historyczny i powieściowy („romanesque”), do którego należy powieść z jej bogatymi odmianami, opowiadanie, nowela. W gruncie rzeczy nie ma gatunku tworu słownego, dla którego nie znalazłoby się miejsce w ramach systemu genologicznego J. Suberville'a; w praktyce tegoż podziału zanika poprzednio stwierdzona zasadnicza różnica między literaturą piękną (poezja i proza) a pono nie obchodzącym badacza literatury piśmiennictwem, tak jak zanika różnica między sferą literatury (w znaczeniu etymologicznym) a sferą twórczości oralnej. — Równocześnie — wbrew chyba intencjom autora — miejsce narzucone niejednemu gatunkowi literackiemu przez zasadniczy podział na poezję i prozę sztucznie oddziela go od głównego pnia poetyki, jak ma się rzecz z powieścią czy nowelą, które systematyka ukazuje jako bliższe np. traktatowi naukowemu niż gatunkom epiki.

Autor w pełni zdając sobie sprawę z bujnej dyskusji naukowej na temat istotności i istoty rodzajów i gatunków literackich, decyduje się przyjąć za swoje ich określenie najbardziej bliskie stanowiisku klasycyzmu. Powiada, że „rodzaje w szczególnym znaczeniu, które nas tu obchodzi, są to określone ramy, które narzucają przedmiotowi wypowiedzenia swoje reguły, swoje cele i swoje rysy charakterystyczne. I tak: rodzaj dramatyczny przekształca w sztukę teatralną przedmiot, który ujęty przez rodzaj oratorski byłby otrzymał formę przemowy” (s. 222). Idzie zatem — dla charakterystyki poszczególnych rodzajów — o ustalenie owych ram niosących

utworowi określające go reguły, cele i rysy znamienne. Z pewnością rodzaj literacki w takim ujęciu rysuje się zbyt normatywnie i zbyt mało elastycznie; definicja zbyt słabo uwzględnia zakres modyfikacji, jakim podlega rodzaj i gatunek pod naporem zarówno epoki i środowiska, jak indywidualności twórczej pisarza i jego świadomości.

Z drugiej strony wbrew tak znamiennej dla orientacji klasycznej tendencji do „statycznego” ujmowania rodzajów — czemu zresztą *expressis verbis* autor zaprzecza (s. 235) — w ujęcie rodzajów u J. Suberville'a wnika cała pozytywna nauka o ewolucji gatunku. Autor wskazuje, że zmiany treści powodują przekształcenia formy, ustala fakt przemienności gatunków, notuje fakt krystalizacji w nich rysów nowych, względnie trwałych. Torem darwinowskiej koncepcji F. Brunetière'a przyswaja swojemu przeglądowi gatunków literackich całe bogactwo zjawisk wiążących się z procesem rozwoju, przekształceń, zaniku i krzyżowań się poszczególnych gatunków. Te dwa aspekty: klasyczny i pozytywistyczny godzi ze sobą w ten sposób, że przy opracowaniu teorii poszczególnych rodzajów literackich albo w nie wplata obraz przemian, którym w toku wieków podległy poszczególne właściwości rodzaju, albo uzupełnia omówienie rodzaju i gatunku przedstawieniem jego ewolucji. Niekiedy pod impulsem szeroko zakreślonego materiału śmiało, być może zbyt śmiało, wskazuje na najnowsze ogniwa ewolucji danego rodzaju. I tak np. w obrębie dramatu omawia „dwie formy rodzaju dramatycznego”, za jakie poczytuje film i teatr radiofoniczny. Zbyteczne podkreślać, że chyba „niewswojo” czuje się film w ramach rodzaju dramatycznego, przyporządkowanego „nadrodzajowi”: poezji, skoro tym samym został ostro odgraniczony od powieści przyporządkowanej, jak pamiętamy, u J. Suberville'a — „nadrodzajowi”: prozie.

Przy wszystkich wątpliwościach, jakie

prowokuje system genologii przedstawiony przez J. Suberville'a, trzeba jak najusilniej podkreślić bogactwo ukazanego i uporządkowanego materiału genologicznego, solidność i trafność dokumentacji dla poszczególnych twierdzeń, wreszcie iście francuską jasność i przejrzystość myśli, śmiało atakującej najtrudniejsze zagadnienia estetyki i teorii literatury.

Stefania Skwarczyńska

WEIMARER BEITRÄGE. Zeitschrift für deutsche Literaturgeschichte. Arion Verlag, Weimar (DDR—NRD).

Notatka informacyjna.

Zagadnienia rodzajów literackich winny odnotować w swym dziale recenzyjnym fakt ukazywania się w Weimarze czasopisma historycznoliterackiego poświęconego sprawom historii literatury niemieckiej. W naszym wypadku chodzi nie tylko o zarejestrowanie tego rodzaju czasopisma. Notatka ta tłumaczy się przede wszystkim tym, że „Weimarer Beiträge“, obok zagadnień historycznoliterackich, pomieszczają również rozprawy z zakresu teorii literatury, rozprawy omawiające problematykę rodzajów i gatunków literackich.

„Weimarer Beiträge“ ukazują się już czwarty rok, jednakże na naszym terenie, z racji swego specjalistycznego charakteru, znane były prawie wyłącznie w naukowych kręgach germanistycznych. Byłoby słuszne i celowe, aby czasopismem tym zainteresowali się również i badacze zagadnień teoretycznoliterackich, pragnący oprzeć swe studia na szerszym materiale porównawczym.

Od r. 1957 „Weimarer Beiträge“ ukazują się nakładem wydawnictwa Arion w Weimarze. Jakie cele zakreśla sobie to wydawnictwo, jakie zadania stawia przed swym czasopismem? Oto co czytamy w prospekcie Arion Verlag:

„Mitzuwirken an einer neuen Sichtung und Wertung der klassischen deutschen Literatur ist die Aufgabe, die sich

der Arion Verlag gestellt hat, eine Aufgabe, die nur durch eine Fülle von wissenschaftlich exakten Einzeluntersuchungen gelöst werden kann. Neue Ausgaben philologisch einwandfreier und sorgfältig kommentierter klassischer Texte, literatur-historische Studien, Forschungsarbeiten über noch unveröffentlichtes Quellenmaterial u. a. sollen dazu beitragen, die Diskussion um die Erschliessung der deutschen Klassik und die Grundlagen einer wissenschaftlichen Ästhetik zu fördern...

Als publizistisches Organ für das gesamte Gebiet der deutschen Literaturgeschichte erscheint im Arion Verlag im dritten Jahrgang (1957) vierteljährlich die Zeitschrift „Weimarer Beiträge“. Sie hat in Fachkreisen bereits ein ausgezeichnetes Ansehen erworben und ist als Informationsquelle und literaturtheoretisches Forum unentbehrlich geworden“.

Kwartalnik „Weimarer Beiträge“ firmują takie nazwiska, jak L. Fürnberg i H. G. Thalheim. L. Fürnberg, zmarły 23 czerwca 1957 r., historyk literatury, poeta, pisarz i publicysta, żywo interesujący się piśmiennictwem polskim, dał się poznać czytelnikowi polskiemu wydaną u nas w polskim przekładzie piękną, z subtelnym znawstwem napisaną niewielką książką *Wizyta w Weimarze* (rzecz o Mickiewiczu i Goethem, o spotkaniu młodego polskiego poety z Olimpijczykiem). Cieniom Fürnberga wzruszające wspomnienie poświęcił Paul Reimann (WB III, 3, s. 394—401). W skład kolegium redakcyjnego wchodzi: H. J. Geerdts, H. Holzhauser, B. Mühlpfordt, S. Streller, H. G. Thalheim i H. U. Schnuchel.

Obok obszernego działu rozpraw kwartalnik prowadzi bogaty, starannie redagowany dział recenzyjny, omawiający prace germanistyczne oraz omówienia problematyki germanistycznej w innych krajach. Na uwagę zasługuje drukowana w kilku numerach bibliografia opracowana przez Gottfrieda Wilhelma: „Bibliographie deutschsprachiger Bücher